

Cora Polet

De vertaler: maker of namaker?

Cora Polet (1930-2016) vertaalde tussen 1967 en 2013 meer dan tachtig romans, toneelteksten en jeugdboeken uit de Scandinavische talen, met name uit het Zweeds. Tot haar vertaaloeuvre behoren werken van onder meer August Strindberg, Knut Hamsun, Henrik Ibsen, Søren Kierkegaard, Tove Jansson, Per Olov Enquist en Henning Mankell. Naast haar vertaalcarrière was Polet een van de grondleggers van het Fonds voor de Letteren (het huidige Nederlands Letterenfonds) en zette ze zich van 1975 tot 1982 als secretaris van de werkgroep vertalers van de Vereniging van Letterkundigen in voor de verbetering van de financiële omstandigheden van de Nederlandse literair vertalers. Ook gaf ze in internationaal verband voordrachten over de financiële situatie en het subsidiestelsel in Nederland. In 1979 schreef ze in opdracht van de Europese Commissie een rapport over de sociale en economische positie van de literair vertaler binnen de Europese Gemeenschap. 'De vertaler: maker of namaker?' maakte deel uit van de bundel Een sober feest: ca 2x 75 schrijvers over hun werksituatie (De Bezige Bij, 1980), uitgegeven ter ere van het 75-jarig jubileum van de VvL. Hierin zette zij haar belangrijkste bevindingen nog eens op een rij. VertaalVerhaal dankt de Sybren Polet Stichting voor de welwillende toestemming het verhaal hier opnieuw te publiceren.

De vertaler: maker of namaker?

‘Ieder bidt in zijn eigen taal tot God en prijst hem op zijn wijze. Want de Heer van alle talen hoort allen die in welke taal ook tot hem bidden, daar hij om zo te zeggen slechts één enkele stem hoort, die de zin vertolkt welke door al de verschillende talen duidelijk wordt. Want de God, die boven de hele wereld is, behoort niet tot degenen wie het lot slechts één enkele taal heeft toebedeeld en die de overige talen niet verstaan of die zich om de sprekers van andere talen niet bekommeren.’

Origenes (185/6-254)

Er zijn schrijvers en er zijn vertalers. Schrijvers schrijven boeken, vertalers vertalen ze. Sommige vertalers vinden dat het de taak van de vertaler is om heel nederig en nauwgezet de tekst van een boek in de eigen taal over te brengen, andere menen dat ze een heel nieuw boek geschapen hebben dat ze ook hun boek mogen noemen, hoe nauwgezet de tekst ook gevolgd mag zijn. Tussen deze twee uitersten ligt een heel scala aan opvattingen die je allemaal in publicaties over vertalen kunt tegenkomen. Maar hoe de formulering ook mag luiden, centraal staat altijd de bemiddelende functie van de vertaler tussen twee culturen, twee talen.

Historisch gezien is dit altijd zo geweest. Zodra er contact ontstond tussen twee taalgebieden was er behoefte aan tolken-vertalers. Aanvankelijk waren dit grensbewoners. Naarmate de culturele of sociaal-mercantiele contacten toenamen steeg hun belang. In het oude Egypte was de chef-tolk een hoge regeringsambtenaar, tolken waren de bemiddelaars tussen de ‘mensen’, d.i. de Egyptenaren die ‘de taal der mensen’ spraken, en de barbaren, d.i. alle anderen; daarnaast was de vertaler de bemiddelaar tussen ‘de taal der mensen’ en die der goden.

Ook de Assyriërs, de Babyloniërs en Hettieten kenden het instituut vertaler en in Klein-Azië zijn kleitabletten gevonden met twee- of meertalige woordenlijsten. In het oude Israël van na de ballingschap, toen de Thora in het Aramees vertaald moest worden dat toen de voertaal in Palestina was, ontstond er al een discussie over vragen als: in hoeverre de vertaling woordelijk moest geschieden, welke vrijheden men had, of de tekst ingekort mocht worden, enzovoort.

Te beginnen met het Romeinse Rijk gaat men zich systematisch met de vertaalproblematiek bezighouden en de verschillende mogelijkheden onderscheiden, die tot vandaag de dag de discussies zullen blijven bepalen. De onaantastbaarheid van de oorspronkelijke tekst stond lange tijd allerm minst vast; eerder was het traditie dat de vertaler een soort competitie aanging met de oorspronkelijke auteur en hem probeerde te overtreffen, zowel naar stijl als naar inhoud, zijn eigen kennis aan het boek toevoegend. Cicero stelt het kernprobleem al in zijn juiste vorm en verantwoordt zijn eigen vertalingen aldus: ‘Ik heb het niet nodig gevonden ieder woord door een nieuw woord weer te geven, maar de uitspraak in zijn totaliteit heb ik aangehouden. (–) Ik ben er namelijk van uitgegaan dat het er niet op aankomt de lezer hetzelfde aantal woorden aan te bieden, maar wel woorden van hetzelfde gewicht.’

Hiëronymus, die een traktaat schreef geheel aan het vertalen gewijd, sloot zich bij

Cicero aan en formuleerde wat de lijfspreuk van alle toekomstige literaire vertalers zou worden: *'Non verbum de verbo, sed sensum exprimere de sensu'* – Niet woord voor woord, maar de betekenis weergegeven door betekenis.

Na de uitvinding van de boekdrukkunst nam ook het aantal vertaalde werken toe. De opkomst van het protestantisme was aanleiding tot Bijbelvertalingen in veel belangrijke talen; de vertalers waren ware taalvirtuozen, die het nationale idioom mee hebben gesmeed en de taaleenheid in menig land hebben bevorderd (Nederland, Duitsland, Zweden, Engeland o.a.). In tegenstelling met wereldlijke vertalingen moest de Heilige Schrift echter zo letterlijk mogelijk worden vertaald, want hier gold Hiëronymus' voorschrift: 'In de Heilige Schrift (–) is ook de plaats van het woord een mysterie' en dit mysterie mocht niet worden aangetast door de eigengereide ingreep van een vertaler. Zelfs het precieze aantal woorden moest aangehouden worden. Luther verzette zich tegen deze mechanische vertaalwijze.

De doorsnee-praktijk is echter vooralsnog een heel andere: vrije bewerkingen, afgestemd op tijd en zede, zijn regel, iets wat Madame de Lafayette doet parodiëren dat vertalers op bedienden lijken, 'die hun heer een boodschap moeten brengen en dikwijls het tegendeel zeggen van wat men hun opgedragen heeft', ja: 'Ze hebben nog een andere fout die bedienden eigen is, namelijk dat ze zich even belangrijk achten als hun meester, vooral wanneer deze flink oud is.'

Ook waar men zich in hoofdzaak aan de oorspronkelijke tekst houdt, aarzelt menig vertaler niet in te grijpen wanneer het hem goeddunkt. De negentiende-eeuwse Nederlandse vertaler van Jean Pauls *Siebenkäs* schrijft in zijn inleiding tot *'Hoofdstukken vol Distelen en Doornen, of Het Huwelijksleven, de Dood en de Tweede Bruiloft van den Advocaat Schoppe'* (1842): dat hij 'het voor Nederlanders al te Duitse weggelaten' heeft 'en hier en daar getracht [heeft] wat te geven en te nemen (gelijk men het noemt), waar onze landgenoten, altijd immers bedachtzaam en omzigtig, misschien zouden huiveren, om de reusachtige sprongen na te doen, welke Jean Paul somtijds neemt.' Aldus een collega uit de negentiende eeuw. Een ander aardig voorbeeld, uit de achttiende eeuw, is een zin uit een Deens boek, *Niels Klim*, waarin een Nederlander zegt: 'Wij zijn geen Christenen, maar Hollanders.' De gekwetste Nederlandse vertaler maakt ervan: 'Wij zijn niet die en die, maar wij zijn Hollanders.' (Variant overigens van een waarschijnlijk bekende Engelse grap uit die tijd, zoals te vinden in een Engelse reisbeschrijving. Man doet 's avonds open en beschijnt met zijn lantaarntje het gezicht van iemand die voor de deur staat, hem de vraag stellend: 'Zijt gij een Christen of een Engelsman?')

Hoewel er al eerder voorbeeldig correcte vertalingen zijn gemaakt – bijvoorbeeld eind achttiende eeuw – zal het pas in de tweede helft van de negentiende eeuw gebruikelijk worden dat men tekstgetrouw te werk gaat, zij het niet altijd en overal. Verschillen blijven tot op de huidige dag constateerbaar. De doorsnee Nederlandse en Duitse vertaling is als regel zeer correct en probeert een juist equivalent voor het oorspronkelijke idioom te vinden, de doorsnee Angelsaksische leest zeer vlot maar is vaak ook gladder en brengt te gemakkelijk offers, terwijl de Franse toneelvertaler er toe neigt zich als 'adaptateur' te beschouwen.

Maar wat de vorm ook is geweest waarin de nieuwe versie van een boek werd

gepubliceerd, de belangrijke rol die vertalingen spelen bij de culturele osmose tussen de staten is nooit bestreden en door wijze bestuurders spoedig erkend. Een van de frappantste voorbeelden is natuurlijk nog steeds Japan, dat eeuwenlang zijn wetenschappelijke en andere kennis uit het Westen uitsluitend ontleende aan Nederlandse boeken. De Nederlanders op het eilandje Decima, de enige sluis naar het Japanse Rijk, zagen er op toe dat de Japanners lange tijd bleven geloven dat het Nederlands een universele taal was die overal ter wereld werd gesproken. Groot was naderhand de teleurstelling bij de Japanse geleerden, toen bleek dat dit niet het geval was.

Vertalingen speelden ook een belangrijke rol in die landen waar geen vrijheid van meningsuiting bestond. Een curieus geval is verder dat van Diderot, een schrijver van wie bij zijn leven vrijwel geen literair werk in Frankrijk in druk verscheen, terwijl enkele boeken van hem elders in Europa al min of meer een legende waren en daar wel waren gepubliceerd. Zo vertaalde Goethe de tekst van *De neef van Rameau*, met weglating van enkele 'gewaagde' fragmenten overigens, en in 1805 verscheen het in druk.

Vervolgens werd het in 1821 vanuit het Duits in het Frans terug vertaald en pas in 1891 verscheen de eerste integrale Franse uitgave, nadat bij een bouquanier aan de Seine een afschrift in Diderots eigen handschrift was ontdekt.

Van maar weinig vertalingen zijn zulke extreme lotgevallen bekend, maar het komt natuurlijk vaker voor dat een literair werk populairder is in het buitenland dan in eigen land. Een interessant voorbeeld uit ons land is Dylan Thomas' stemmenspel *Under milkwood*, waarvan in de versie van Hugo Claus destijds aanzienlijk meer exemplaren werden verkocht dan in de oorspronkelijke taal in alle Engelssprekende gebieden plus alle andere landen tezamen, en een recenter voorbeeld zijn de boeken van Sjöwall/Wahlöö, die in Nederland populairder zijn dan in eigen land. En verder komt het nog steeds voor dat er werken in vertaling verschijnen, waarvan de oorspronkelijke tekst wegens een publicatieverbod in eigen land niet kan worden gedrukt.

Na de Tweede Wereldoorlog neemt het aantal vertaalde werken enorm toe en tegelijk de aandacht voor het beroep, dat men als dagtaak of als deeltijdberoep uitoefent. In veel West-Europese landen worden beroepsverenigingen of werkgroepen opgericht, die de belangen van de vertalers behartigen, of proberen te behartigen, waaronder de financiële. (De eerste vertalersvereniging was al opgericht tijdens de regering van Tsaar Peter de Grote!) Maar alvorens hier verder op in te gaan eerst even enkele cijfers, die laten zien welk een grote vlucht het vertaalde boek de laatste decennia heeft genomen en welk een belangrijke plaats het inneemt in de totale boekproductie, vooral van de kleinere taalgebieden, die meer dan de grote gebaat zijn bij culturele en literaire uitwisseling. Vooral in de kleinere taalgebieden neemt om die reden naast de schrijver de vertaler een centrale plaats in in de literaire en culturele activiteit.

De volgende cijfers zijn ontleend aan de *Index translationum* van de UNESCO en het *Statistical Yearbook* van de United Nations. Gegeven worden de cijfers van vertaalde literaire werken in enkele EG-landen met tussen haakjes het totale aantal

vertaalde boeken, waarbij aangetekend moet worden dat bij literaire werken geen onderscheid wordt gemaakt tussen diverse soorten literatuur en dat ook vertaalde triviaalromans e.d. zijn meegerekend; anderzijds zijn er nog al wat literaire vertalers die ook boeken over psychologie, kunst, cultuursociologie, geschiedenis, biografieën e.d. vertalen.

<i>Denemarken</i>	<i>Duitsland</i>	<i>Engeland</i>	<i>Frankrijk</i>	<i>Italië</i>	<i>Nederland</i>
1948: 401	576	129	565	354	438
1973: 886	3676*)	191	924	637	1015
(1410)	(6443)*	(682)	(1933)	(2093)	(1815)

Totaal aantal vertaalde literaire werken in 1973 in alle EG-landen: 7.763, totaal aantal vertaalde boeken: 17.191.

*) Duitsland in 1973 is hier de BRD; het cijfer is sterk geflatteerd en moet geteld worden bij de productie van 1972 en vervolgens door twee gedeeld; het gemiddelde van 2400 boeken dat men dan krijgt is een reëler getal, dat past in de lijn van de voorafgaande cijfers. België is niet in dit overzicht betrokken, omdat de productiecijfers een onjuist beeld geven vanwege het feit dat veel titels vermeld worden die bij Nederlandse uitgeverijen zijn verschenen.

Enkele opmerkingen: het aantal vertaalde *literaire* werken in de EG blijkt niet veel minder te zijn dan de helft van de *totale* productie van vertaalde werken, wat het belang van de literaire vertaler nog eens onderstreept. Het grootste aantal vertalingen staat op naam van de Bondsrepubliek (ruim 60 miljoen inwoners), andere grote taalgebieden als Frankrijk (ruim 15 miljoen) en Italië (ruim 53 miljoen) liggen er beduidend onder, terwijl Groot-Brittannië (ruim 55 miljoen) met nog geen 200 vertalingen hierbij wel heel schril afsteekt. Opmerkelijker nog zijn de cijfers voor Nederland en Denemarken (met 13 miljoen en resp. 5 miljoen inwoners). Nederland springt hier het gunstigst uit met ruim 1000 titels, dus meer dan Frankrijk en vijf keer zoveel als Groot-Brittannië, waardoor het na de Bondsrepubliek als tweede op de ranglijst staat; Denemarken met een kleine 900 titels komt nummer 4, maar ontplooit gezien het inwonersaantal de grootste vertaalactiviteit. Ook hier blijken dus de kleinere landen aan de top te staan, wat strookt met het belang dat zij bij het vertalen van buitenlandse boeken hebben.

Wat wordt er nu voor onze cultuurbemiddelaars gedaan om hun positie te honoreren? Over 't algemeen niet al te veel, al slaat Nederland hierbij lang niet het slechtste figuur.

Om te beginnen een kort overzicht over hoe de (financiële) situatie voor de Nederlandse vertaler was en is, waarbij zo nu en dan vergelijkingen zullen worden getrokken met enkele andere landen in Europa. Het belangrijkste is natuurlijk het *honorarium* dat de vertaler ontvangt en dat de basis vormt van zijn inkomen, althans van de beroepsvertaler. Merkwaardigerwijs loopt dit in enkele landen in West-Europa weinig uiteen, zonder dat er bij mijn weten ooit overleg over deze zaken is geweest, terwijl het in andere veel lager ligt; in Italië is het veruit het laagst, op ruime afstand gevolgd door Denemarken, daarna volgen Frankrijk en Groot-Brittannië en dicht erop Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland. Neemt men in aanmerking

dat aan literaire vertalingen door het Fonds voor de Letteren een aanvullend honorarium wordt toegekend van 50% – de laatste jaren aan ongeveer 130 werken – dan betekent dit dat Nederland wat het vertaalhonorarium betreft verhoudingsgewijs niet slecht ligt. Enkele landen kennen andere subsidiëringssystemen, bv. in de vorm van hogere leengelduitkeringen en stipendia, maar daarover straks.

Ook het Fonds voor de Letteren kent in beperkte mate werkbeurzen toe aan vertalers van literaire werken met een meer dan gemiddelde moeilijkheidsgraad.

Op het eerste gezicht lijkt dit alles niet slecht, zeker niet als men het vergelijkt met nog niet eens zo heel lang geleden, bijvoorbeeld het begin der zeventiger jaren, toen er nog wel vertaald werd voor 1 cent per woord of een heel boek de ronde som van zeshonderd gulden opbracht. In 1980 ligt het minimumhonorarium op 7,3 cent per woord, terwijl tegenwoordig door de bonafide uitgevers vrij algemeen een standaardcontract wordt toegepast waardoor de vertaler aanspraak kan maken op een royalty bij herdrukken en op nevenrechten. Deze verworvenheden zijn tot stand gekomen tijdens hardnekkige en soms kribbige onderhandelingen tussen de VvL en de KNUB, de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond, waarbij in dit historisch overzicht wel eens vermeld mag worden dat dit in enkele gevallen ten koste is gegaan van een voorgoed verstoorde relatie tussen individuele vertalers die hun poot stijf hielden en uitgevers die zich niet aan de regels wensten te houden. Maar inmiddels is de situatie in hoofdzaak gereguleerd en betalen literaire uitgevers voor moeilijke werken soms meer dan het minimumhonorarium.

Maar heeft dit betrekkelijk gunstig lijkende beeld nu geresulteerd in een redelijk inkomen voor de beroepsvertaler? Zeker niet. Nog steeds behoort het vertalerschap tot de slechtst betaalde beroepen in de maatschappij, iets dat overigens ook geldt voor veel grotere taalgebieden dan het Nederlandse, als Frankrijk, de Bondsrepubliek en Engeland. Een uitzondering vormen of vormden zij die voor toneel, film of tv vertalen, maar dit is slechts een kleine minderheid; veruit het grootste deel van de vertalers zoekt zijn bestaan in het vertalen van boeken. De weinige vertalers – en dit geldt ook weer voor andere West-Europese landen – die een enigszins redelijk inkomen halen moeten er bovendien zeer hard voor werken; dit bleek uit het aantal woorden dat vermeld werd in een in een aantal EG-landen gehouden enquête. Het doorsnee-inkomen lag in de meeste gevallen beneden het modale en vaak zelfs onder het minimuminkomen. Ook in Nederland ligt het vaak onder dat van een ongeschoold arbeider in plaats van op een lijn te staan met dat van een leraar aan een middelbare school of een andere gespecialiseerde, al is het maar de spreekwoordelijke loodgieter. Vergeleken met de honoraria voor wetenschappelijke, technische en juridische vertalers is iedere vergelijking eveneens zoek: in 1980 f212,— tot f428,— per 1000 woorden voor de Europese talen, voor andere talen ligt het nog hoger.

Een tweede ding dat opviel in de genoemde enquête was dat de meeste vertalers in de opgegeven periode (1973-78) in ongeveer dezelfde inkomensgroep waren blijven steken, met een belastbaar jaarinkomen van f13.000,— of minder.

Wie voorstellen ter verbetering van de situatie wil doen, zal zich voor alles twee

dingen moeten afvragen: ten eerste, is een vertaler nu een zelfstandig *ondernemer* of een afhankelijk *werknemer*; en ten tweede, wat is een redelijke hoeveelheid werk waarop de vertaler de eis voor een redelijk inkomen kan baseren.

De moeilijkheid van de literaire vertaler – literair hier in de ruimst mogelijke zin – is de typische tussenpositie die hij inneemt: weliswaar wordt hij algemeen beschouwd als een herscheppende kunstenaar, maar als je hem vergelijkt met andere herscheppende of uitvoerende kunstenaars, bijvoorbeeld met musici en toneelspelers, staat hij dichterbij de makers, de kunstenaars, aangezien hij niet alleen uitvoert, maar in eigen taal een heel nieuw product vervaardigt. Anderzijds is hij geen zelfstandig ondernemer maar voert hij opdrachten uit voor een uitgever. Sommigen menen dan ook dat het onjuist is om een vertaler, zoals nu gebeurt, als ondernemer te beschouwen, maar dat het reëler is om hem als werknemer te zien. In dat geval zouden vertalers ook eerder aanspraak kunnen maken op de voor werknemers gebruikelijke sociale voorzieningen. In Frankrijk bestaat sinds kort een sociaal instituut waaronder ook vertalers vallen. In Zweden betalen de uitgevers sociale premies voor de vertalers. Om iets dergelijks in Nederland te realiseren hoeft geen enkele wet veranderd te worden, het is alleen een kwestie van goede wil.

Wat een redelijk werktempo is en een redelijke hoeveelheid werk die men kan verrichten wil er geen sprake zijn van roofofbouw is moeilijker aan te geven. Er is nauwelijks enige studie over verricht en de gegevens die er zijn zijn moeilijk controleerbaar. Tot de werkzaamheden van de literaire vertaler behoren lezen en herlezen van het werk, lezen van andere werken van dezelfde schrijver om zijn idioom e.d. te leren kennen, het raadplegen van specialisten of van naslagwerken in universiteitsbibliotheken, soms corresponderen met de auteur, vertaling maken in het klad, correctie, overtikken, herlezen, correctie drukproeven en eventueel van revisieproeven. En daarbij dient men uiteraard uit te gaan van een normale werkweek.

In discussies met collega's, ook in andere landen, kwam naar voren dat men een aantal van 150.000 tot 200.000 woorden per jaar bij een tekst met een gemiddelde moeilijkheidsgraad niet als een te zware opgave beschouwt. Stellen we een boek op 220 pagina's, 30 regels per pagina, 10 woorden per regel, d.i. 66.000 woorden per boek, dan zou men 2½ à 3 boeken per jaar kunnen vertalen. Een Franse berekening kwam op 3½ boek uit, wat mij aan de hoge kant lijkt, zeker wanneer men het jaar in jaar uit moet doen. Zelfs is de vraag of 2½ á 3 boeken op den duur vol te houden is. Wenselijk zou zijn wanneer men zijn vertaalactiviteiten om de zoveel jaar zou kunnen onderbreken om een studiereis van langere duur te maken naar het land uit welks taal men vertaalt. Hoe dan ook, één ding is op grond van deze berekeningen wel duidelijk: dat een enigszins redelijk inkomen zelfs niet haalbaar is bij een drastische verhoging van het vertaalhonorarium.

Welke concrete maatregelen zijn er anno 1980 in Nederland genomen om het de literaire vertaler mogelijk te maken zijn culturele taak toch uit te oefenen?

Zoals hierboven vermeld keert het Fonds voor de Letteren additionele honoraria uit voor literaire vertalingen. Literair moet hier opnieuw worden opgevat in een wat

ruimere zin; ook voor detectives en science fiction kan een aanvullend honorarium worden toegekend. Hoewel het aanbod wisselend is, kan men stellen dat er momenteel zo'n 130 werken op die manier worden gesubsidieerd. Een literaire vertaling kan in 1980 dus een honorarium van 11 cent per woord opleveren (7,3 + 3,7). Bij een aantal vertaalde woorden van 150.000 a 200.000 per jaar komt dit neer op f 16.500,- à f 22.000,-. Daarnaast verstrekt het Fonds werkbeurzen voor literaire vertalingen. Aan een kleine dertig vertalers wordt een beurs van gemiddeld 2 maanden à ruim f 2700,- per maand toegekend. Voor deze laatste groep zou dit derhalve een bruto-inkomen van f 22.000,- à f 27.500,- per jaar zijn. Met andere woorden ook in het gunstigste geval ligt het inkomen van de vertaler onder dat van Jan Modaal. (Dat sommige vertalers er toch bovenuit komen is te danken aan het feit dat ze (daarnaast) voor toneel, televisie of radio vertalen, of een bestseller hebben vertaald die via royalty's nog wat extra's oplevert.)

Uitgaande van het thans vigerende stelsel zou het additionele honorarium drastisch verhoogd dienen te worden en zou ook het aantal werkbeurzen voor vertalers aanzienlijk dienen te worden opgetrokken, wil men aan een lerarensalaris komen.

Waarom hanteert het Fonds dit op het eerste gezicht wat ingewikkelde systeem van dubbele subsidiëring? Om te beginnen, omdat ook bij de, voor een additioneel honorarium in aanmerking komende, vertalingen de moeilijkheidsgraad nog erg uiteen kan lopen. Het Proust-voorbeeld, dat langzamerhand al net zulke legendarische vormen begint aan te nemen als het Van Gogh-syndroom, toont aan dat niet alle vertalingen over één kam te scheren zijn en dat een grotere nuancering gewenst is. Deze nuancering kan worden aangebracht door de als extra bedoelde toekenning van een werkbeurs. Het feit dat het Fonds over twee instrumenten beschikt heeft tevens het voordeel dat een werkbeurs bij de aanvang van een vertaling als *voorschot* wordt uitgekeerd, terwijl de geleverde prestatie achteraf nog aanvullend wordt beloond. (Ook de standaardcontracten voorzien trouwens in een voorschotregeling.) Er zijn echter ook andere stelsels denkbaar. In Zweden kent het Zweedse Schrijversfonds *werkbeurzen voor vijf jaar* toe aan o.a. vertalers. Deze weten dus voor een wat langere tijd waar ze aan toe zijn. Van de 30 aanvragen werden er in 1977 10 gehonoreerd. De hoogte van de beurs bedroeg in 1978 Zw. Kr. 22.000,- is ca. f 10.000,-.

Daarnaast kent Zweden *gegarandeerde uitkeringen* voor 'gevestigde' schrijvers en vertalers. Een vertaler moet tenminste 10 jaar als zodanig werkzaam zijn geweest en men moet tenminste 10 à 20 werken vertaald hebben, wil men in aanmerking komen. Het aantal gegarandeerde uitkeringen voor literaire vertalers was in 1977 11; de hoogte van de uitkering in 1978 was Zw. Kr. 33.000,- = f 15.000,-. De beide uitkeringen sluiten elkaar uit.

Gezien het hoge levenspeil in Zweden zijn de bedragen echter ten ene male onvoldoende om de vertaler een behoorlijk inkomen te verschaffen. Het stelsel is alleen beschreven om een andere mogelijkheid te laten zien.

In totaal ontving het Zweedse Schrijversfonds in het budgetjaar 1977/78 25 miljoen Zweedse kronen aan leen geld voor schrijvers, vertalers en boekillustratoren.

Het Nederlandse Fonds voor de Letteren kreeg in 1978 een subsidiebedrag van CRM van nog geen 3 miljoen gulden. De oplossing voor Nederland is dan ook dat het leenrecht met bekwame spoed wordt gerealiseerd (evenals het reproductie) en dat de staat een billijke vergoeding verstrekt voor elk uitgeleend boek. Met het aldus verkregen bedrag kan men dan eindelijk schrijvers en vertalers een basisinkomen garanderen. Ik verwijs in dit verband naar een *Mededeling* (1977) van de Europese Commissie aan de Raad, waarin ervoor wordt gepleit het leenrecht in alle lidstaten van de EG in te voeren. T.a.v. de literaire vertalers wordt in dezelfde *Mededeling* opgemerkt: *‘Zo ontvangen literaire vertalers over het algemeen een zeer geringe vergoeding die noch in overeenstemming is met het talent en de inspanning, welke voor hun werk nodig zijn, noch met het belang dat hun werk voor de culturele uitwisselingen tussen de verschillende taalgroepen van de Gemeenschap heeft.’*

De Raad van Europa heeft zich eveneens over deze materie gebogen en spreekt in *Aanbeveling 822* (1977) ‘als haar mening uit dat scheppende kunstenaars recht hebben op een billijke vergoeding voor werk dat van hen wordt uitgeleend.’ De Vergadering beveelt o.m. het Comité van Ministers aan om de regeringen van de lidstaten te vragen ‘een wettelijke regeling van het leenrecht’ te realiseren. Onafhankelijk hiervan kan gewerkt worden aan de sociale zekerheid van de vertaler. Ook hierover heeft de Raad van Europa een *Aanbeveling* gedaan, waarin gesteld wordt dat sociale verzekeringen e.d. in de diverse lidstaten eveneens van toepassing moeten zijn op alle werkers in de artistieke sector. Zo nodig, aldus nog steeds de Raad van Europa, dienen aanvullende beschermende maatregelen genomen te worden voor diegenen die geen vaste dienstbetrekking hebben.

Het is hoog tijd dat de verantwoordelijke instanties, waaronder met name het ministerie van CRM, op de kortst mogelijke termijn uitvoering geven aan de door de EG en de Raad van Europa gedane aanbevelingen. De vroeger zo spreekwoordelijke talenkennis van de Nederlander is aan het afnemen; het belang van goede vertalingen neemt navenant toe. Maar hoe zit het met het beroep?

Voor een uitvoeriger overzicht en analyse van de gegevens in dit artikel zie Cora Polet c.s. *De juridische, economische en sociale situatie van de literaire vertaler in de Europese Gemeenschap*. Brussel 1980. (XII/961/79-NL)